

HEINAR KIPPHARDT'IN *ROBERT OPPENHEIMER DAVASI* ADLI YAPITI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

(Eine Studie über das Werk *In der Sache Robert Oppenheimer* von Heinar Kipphardt)

Prof.Dr.Mehmet Sıraç İNAN*

ÖZET

Heinar Kipphardt savaş sonrası Alman Tiyatro yazarlarının başarılı ve önemli isimlerinden biridir. Yapıtlarında sürekli güç gelişimi ile ahlak çöküşünün arasındaki gizli ilişkiyi vurgular. Yazarın yapıtlarında bazen direnme ile bazen espri yoluyla bu güce karşı çıkan kahramanlar vardır. Örneğin *Robert Oppenheimer Davası* adlı oyununda, bilim adamı Robert Oppenheimer'in direnmesi gibi.

Anahtar Sözcükler: Belgesel Tiyatro, Bilim Adamı, Bilim, Sorumluluk, Bağlılık.

ZUSAMMENFASSUNG

Heinar Kipphardt ist einer der bedeutenden und erfolgreichen Dramatiker des deutschen Theaters nach dem zweiten Weltkrieg. In seinen Werken betont Kipphardt die heimliche Beziehung zwischen der dauernden Machtentwicklung und der sinkenden Moral. In seinen Werken gibt es Helden, die gegen diese Macht manchmal mit Widerstand und manchmal mit Ironie aufstehen. Zum Beispiel: Wie Widerstand des Wissenschaftlers Robert Oppenheimer im Theaterstück *In der Sache Robert Oppenheimer*.

Schlüsselwörter: Dokumentarisches Theater, die Wissenschaft, der Wissenschaftler, die Verantwortung, die Loyalität.

Kipphardt, oyununu Amerika Birleşik Devletleri Atom Enerjisi Komisyonu'nun Mayıs 1954'te yayınladığı *Robert Oppenheimer Davası* ile ilgili üç bin sayfalık soruşturma tutanaklarından yararlanarak yazmıştır. Ancak yazar belgelere ve belgelerin oluşturduğu gerçeklere bağlı kalmış ve bunları bir tiyatro oyununa dönüştürmüştür. Soruşturma tutanaklarını oyuna dönüştürürken de konunun seçiminde, düzenlenmesinde ve sahnelerin oluşturulmasında, gerçekleri saptırmadan özgür davranmıştır. Ayrıca sahneler arasındaki bireylerin konuşmalarında da, soruşturma tutanaklarında olmayan monologlar kullanmıştır. Bu monologları, metnin tiyatro için daha uygun bir duruma gelmesi için kullanmıştır Kipphardt.

---

* Dicle Üniversitesi, Z.G.Eğitim Fakültesi

Oyun 9 sahneden oluşur. Sahneler soruşturmanın gidişine göre düzenli bir biçimde birbirini izler. ‘Atom Bombasının Babası’ olarak tanımlanan atom bilgini Robert Oppenheimer, hidrojen bombasının üretimini engellemekle ve devletin çıkarlarını gözetmemiş olmakla suçlanarak,hakkında soruşturma açılmış ve soruşturma komisyonu 12 Nisan 1954’te sorguya başlamıştır.

Sorgunun bu ilk bölümünde Oppenheimer’in Hiroşima’ya atom bombası atılması olayındaki tutumu üzerinde durulur. Atom bombasını, Almanya’da hüküm süren Nazi Yönetiminin eline geçmemesi ve savaşı bir an önce bitirmek amacıyla ürettiklerini vurgulayan Oppenheimer, bombanın Japonya’ya atılmasını ise şöyle açıklar: “Der Abwurf der Atombombe auf Hiroshima ,das war eine politische Entscheidung,nicht meine.”¹ Bombanın Japonya’ya atılmasının politik bir karar olduğunu, bu yolla savaşı sona erdirmenin tek yolu, politikacı ve askerlere göre, atom bombasını kullanmaktı: “Man hatte uns gesagt, dass die Bombe der einzige Weg sei, den Krieg schnell und erfolgreich zu beenden.”² Politikacı ve askerler, savaşın hemen ve başarılı bir sonuçla bitmesini sağlamak için,bilim adamlarına atom bombasının kullanılmasının gerektiğini vurgulayarak onları yönlendirmişlerdir. Oppenheimer bu olayın kendisinde yarattığı ‘vicdan azabı’ üzerinde durur ve bu durumu günümüzde fizikçilerin içinde bulunduğu zor durum açısından değerlendirir.

Sorgunun ikinci oturumunda Oppenheimer geçmişteki ilişkilerinden ötürü suçlanır. Oppenheimer’in eşi ve kardeşi komünist partisi üyesi olduklarından,kendisinin de aynı ilişkiler içinde olacağı suçlamasıyla karşı karşıya kalır. Oppenheimer, komünist partisi üyesi olmadığını, ancak o dönemin koşullarında komünistlerin sempatzanı olduğunu, ama 1942’den sonra özellikle Nazilerle Stalin yönetimindeki Sovyetlerin arasında oluşan işbirliği nedeniyle sempatzanlığının da sona erdiğini şu sözlerle açıklar: “Sie waren schon waehrend der Schauprozesse unter Stalin sehr zurückgegangen,und sie waren waehrend des Paktes zwischen Nazis und den Russen nahezu erloschen.”³

Sorgunun üçüncü oturumunda Oppenheimer, komünistlerle yoğun bir ilişki içinde olduğundan ve onlara para yardımıyla bulunduğu söz edilerek, yeni bir suçlamayla karşı karşıya bırakılır. Oppenheimer bu suçlamaya karşı kendini şöyle savunur: “Ich gab Geld für die Leute, die in Spanien gegen Franco und Nazis kaempften.Wie Sie wissen, waren sie auf

---

¹ Heinar Kipphardt, *In der Sache J.Robert Oppenheimer* (Frankfurt am Main: Shurkamp Verlag, 1964), s.12.

² Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 17.

³ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 23.

diese private Hilfe angewiesen.”⁴ İspanya iç savaşında Franco ve Nazilere karşı savaşanlara yardım ettiğini vurgulayan Oppenheimer, bunun nedenini şöyle açıklar: “Ich sah, was sich von Deutschland, Italien und Japan über die Welt ausbreitete und dass niemand etwas tat.”⁵ Faşizm tehlikesinin boyutlarını kavrayan ve buna karşı kimsenin bir şey yapmadığını gören Oppenheimer, bir birey olarak bu tehlikenin karşısına dikilmenin gerektiğine inandığından, hem paraca hem de yaptığı çağrılarla İspanya iç savaşında Franco’ya karşı savaşanlara destek olduğunu vurgular.

Dördüncü oturumda Oppenheimer, önceleri komünist partisi üyesi olan fizikçi kardeşinin atom projesinde çalıştırılması konusunda suçlanır. Oppenheimer’in bu davranışı, onun devletine, devletin çıkarlarına bağlı olup olmadığı sorusunu gündeme getirir. Robb (Atom Enerjisi Komisyonu Avukatı) Oppenheimer’e şöyle bir soru yöneltir: “Teiltten Sie den Sicherheitsbehörden daraufhin mit, dass Ihr Bruder Parteimietglied gewesen ist ?”⁶ Güvenlik görevlilerine, kardeşinin eskiden komünist partisinin üyesi olduğunu, neden söylemediği ile suçlanan Oppenheimer: “Ich glaube, ich bin nicht verpflichtet, die Karriere meines Bruders zu zerstören, wenn ich volles Vertrauen zu ihm habe,”⁷ diyerek kardeşine güvendiğini, üstelik onun gelecekteki kariyerini yok etmeye yetkili olmadığını vurgulayarak, savunur kendini.

Beşinci oturumda Atom Enerjisi Komisyonu’nun avukatları Rolander ve Evans Oppenheimer’e, neden Los Alamos’ta (Atom Enerjisi Merkezi) genelde sol düşüncelere eğilimli fizikçiler görevlendirdiğine ilişkin sorular yöneltirler. Oppenheimer bu tür sorulara şöyle yanıt verir: “Physiker interessieren sich für neue Dinge.Sie experimentieren gern und ihre Gedanken sind auf Veraenderungen gerichtet.Bei ihrer Arbeit,und so auch in politischen Fragen.Ich habe sie als Wissenschaftler empfohlen,-Weil sie gut waren.”⁸ Fizikçileri sürekli yenilikleri bulmak için deney yapan insanlar olarak niteleyen,onların bu özellikleri politik alanlarda da görüldüğünü vurgulayan Oppenheimer, kendisi için düşüncelerin değil,tersine bilimsel kariyerin ve çabaların önemli olduğunu belirterek,bu nedenlerle Los Alamos’ta AEK projesinde bu tür bilim adamı fizikçileri çalıştırdığını söyler. Ayrıca ona göre, fizikçi bilim adamlarının yöneticilerden farklı düşünüp sol düşüncelere eğilim göstermelerinin temelinde, dünyanın sosyo-ekonomik ve politik sistemin bozukluğu yatar. Diğer fizikçi bilim adamları gibi,kendisinin de sol düşüncelere eğilim göstermesini aynı nedenlere bağladığını, şöyle belirtir: “ (...) dann sah ich, als meine Studenten hungerten und keine Arbeit fanden, wie

⁴ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 27.

⁵ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 27-28.

⁶ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 38.

⁷ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 38.

⁸ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 41.

Millionen andere. Ich fand, dass eine Welt nicht in Ordnung ist, in der das geschehen kann. Ich wollte die Gründe herausfinden.”⁹ Dünyadaki işsizliğin, öğrencilerinin içinde buldukları zor koşullar, milyonların zor şartlarda yaşaması, bütün bu sorunlar Oppenheimer’i çözümler bulmak için sol düşüncelere yöneltmiştir.

Sorgunun altıncı oturumunda Oppenheimer’in, ülkesine mutlak bağlı olup olmadığı, Atom Enerjisi Kurumu’nda yönetici olarak çalışmasının güvenlik açısından tehlike yaratıp yaratmadığı konularında suçlanır. Bu suçlamaların araştırılması için iki tanık dinlenir. Bunlar, AEK’de güvenlik subayları olarak çalışan Boris T.Pash ve John Lansdale’dır.

Boris T. Pash tanıklığı boyunca Oppenheimer’in komünist partisinin üyesi olabileceğini vurgulayarak, 1940’lı yıllarda Amerika’ya karşı bağlı bir bilim adamı olmadığını ve bu nedenle, onun söz konusu görevinden alınması gerektiğini belirtir. Ayrıca Atom Enerjisi Kurumu projesinde yüzde yüz bir güvenlik sağlanabileceğini, ancak bunun sağlanması için bilim adamlarını devletin çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri gerektiğini şu sözlerle açıklar: “Es waere eine fünfundneunzigprozentige Sicherheit erreichbar, wenn die Wissenschaftler und Techniker sorgfaellig genug ausgewaehlt waeren, und wenn sie darin ausgebildet wuerden, unsere Probleme zu verstehen.”¹⁰

Oppenheimer’in aleyhine oluşan Pash’ın tanıklığına karşılık John Lansdale’nin tanıklığı lehinedir. AEK’de kendisi de güvenlik subayı olan Lansdale, Oppenheimer’in komünist partisinin üyesi olamayacağını vurgular. Atom bombasının Oppenheimer tarafından yapımını örnek gösterir. Eğer, gerçekte Oppenheimer Rusların hesabına çalışan bir bilim adamı olsaydı, atom bombasını üretmemesi gerektiğini vurgulayarak, yöneltilen suçlamaların haksız ve yöneticilerin bir komünist histerisinden kaynaklandığını belirtir: “Ich bin der Ansicht, dass die gegenwaertige umlaufende Kommunistenthysterie für die Art unseres Zusammenlebens und unsere Form der Demokratie gefaehrlich ist. An die Stelle von gesetzlichen Kriterien treten Furcht und Demagogie.”¹¹ İnsanları eski ilişkilerinden ötürü bugün suçlamak ve onları duygulara kapılarak yargılamak, bir komünist histerisinden kaynaklandığını vurgulayan Lansdale’ye Avukat Robb “Kendinizi Dr. Oppenheimer’i savunmak zorunda mı hissediyorsunuz?” diye sorar. Lansdale ise amacının duygulara kapılmadan, bu konuda nesnel davranmak olduğunu vurgular. Ona göre, Oppenheimer ülkesine bağlı bir bilim adamıdır. Güvenlik konusunda ise şu düşüncelere sahiptir: “Um eine

⁹ Heinar Kipphardt, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁰ Heinar Kipphardt, *a.g.e.*, s. 62.

¹¹ Heinar Kipphardt, *a.g.e.*, s. 70-71.

hundertprozentige Sicherheit zu haben,müssen wir alle die Freiheiten aufheben, die wir zu verteidigen wünschen. Das ist kein gangbarer Weg.”¹² Yüzde yüz bir güvenliğin sağlanması için,savunulması gereken tüm özgürlüklerin kaldırılması gerekir. Böyle bir yol Lansdale’ye göre çözüm değildir.

Sorgunun yedinci oturumu, Oppenheimer’in ülkesine bağlı mı, değil mi sorusunun araştırılmasıyla başlar. Bu oturumda Oppenheimer hidrojen bombasının yapımını geciktirmekle suçlanarak, ülkesine bağlılığı araştırılır. Oppenheimer, Japonya’ya atılan atom bombasının kamuoyunda yarattığı şoktan sonra, hidrojen bombasının yapımına insanlığa karşı duyduğu sorumluluktan dolayı karşı çıktığını vurguladıktan sonra,sözlerine şöyle devam eder: “Da es nach einem dritten Weltkrieg, mit Wasserstoffbomben geführt, keine Sieger und keine Besiegten mehr geben wird,sondern nur achtundneunzigprozentig und hundertprozentig Vernichtete, schien es mir klüger, zu einer internationalen Verzichterklaerung auf diese schreckliche Waffe zu kommen.”¹³ Dr. Oppenheimer’e göre hidrojen bombası ile yapılacak bir üçüncü dünya savaşının ne galibi ne de mağlubu olacak; ancak insanlık yok olacaktır. Bu nedenle de bu korkutucu silahın yapımından vazgeçilmesi gerekir. Oppenheimer, insanlığın çıkarları açısından, içinde hidrojen bombası olmayan bir dünyanın daha iyi bir dünya olacağına inanır.

Sorgu komisyonu, Oppenheimer’in ABD’ye bağlı olup olmadığını ve güvenlik açısından AEK’de yönetici durumunda kalmasının sakıncalarını açığa çıkarmak amacıyla tanıkların dinlenmesine karar verir. Önce, kendisi de fizikçi olan ve AEK’nin Los Alamos’taki atom bombası projesinde Oppenheimer’le birlikte çalışmış olan E. Teller’in dinlenmesine geçilir. Teller, Oppenheimer’in hidrojen bombasının yapımına karşı çıkmasında ve yapımını geciktirmesinin temelinde Hiroşima’ya atılan atom bombasının yarattığı sosyal sorunların yattığını vurgular. Oppenheimer’in AEK’de yönetici olarak kalmasının güvenlik açısından bir riziko oluşturup oluşturmadığı sorusuna da şöyle yanıt verir Teller: “Nein, -Ich bin jedoch in Sicherheitsfragen kein Fachmann.”¹⁴ Teller yaptığı tanıklıkla Oppenheimer’in davasında tarafsız bir tutum içinde görülür.

AEK’de çalışmış bir diğer fizikçi bilim adamı Bethe, tanık olarak dinlenir. Atom Bombası Projesinde çalışan hemen hemen tüm bilim adamlarının Hiroşima faciasından sonra, daha güçlü ve tehlikeli bir silahın yapımına karşı çekimser davrandıklarını belirterek,

---

¹² Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 74.

¹³ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 80.

¹⁴ Heinar Kipphardt, *a.g.e.* , s. 101.

sözlerine şöyle devam eder: “Ich sprach eine ganze Nacht lang mit meinen Freunden Weisskopf und Placzek, die beide hervorragende Physiker sind, und wir wurden uns einig, dass die Welt nach einem Krieg mit Wasserstoffbomben, selbst wenn wir ihn gewinnen sollten, nicht mehr die Welt waere, die wir erhalten wollten.”¹⁵ Bethe’ye göre hidrojen bombası ile yapılacak bir savaş her şeyin sonu olacağından, böyle bir silahın hiç üretilmemesi gerekirdi. Bethe, Oppenheimer’in ülkesine bağlı olup olmadığı konusunda yaptığı tanıklık, Oppenheimer’in lehinedir. Ona göre Oppenheimer ülkesine bağlı olmamakla suçlanamaz.

Ancak, tanık olarak dinlenen bir başka bilim adamı Griggs tanıklığında, Oppenheimer’in hidrojen bombasının yapımını diğer tanıkların ifade ettikleri gibi, Hiroşima’ya atılan atom bombasının yarattığı şoktan ve bilim adamının insanlığa karşı sorumluluğundan ötürü değil, amaçlı olarak geciktirdiğini ileri sürer. Griggs’e göre, Oppenheimer’in AEK’de yönetici olarak kalması da ülkenin çıkarları açısından çok sakıncalıdır.

Son olarak fizikçi Rabı, Oppenheimer’in Atom Enerjisi Kurumu yöneticisi olarak verdiği uğraşları övdükten sonra, eğer bugün Amerika fizik alanında bu denli ileri gitmişse, bunun başta Oppenheimer ile diğer fizikçilerin çabalarıyla olduğunu vurgular. Ülkeye bağlılık konusunda Rabı düşüncelerini şöyle açıklar: “Nein. Ich halte ihn für den loyalsten Menschen, den ich kenne, mich eingeschlossen.”¹⁶ Ona göre Oppenheimer ülkesine en bağlı insanlardan biridir.

Sorgunun sekizinci oturumunda AEK avukatlarından Robb, yapılan üç haftayı aşkın sorgulama sonucunda Oppenheimer’in Rusların yararına çalışan bir bilim adamı olmadığını, ABD’ye yararlı hizmetlerde bulunduğunu; ancak sol düşüncelere eğilimi ve solcu kişilerle ilişkilerinden dolayı AEK’de güvenlik açısından yönetici olarak kalmasının sakıncalı olacağını vurgular. Bunun üzerine sorğu komisyonunun başkanı tüm ilgililere, tanıklara ve özellikle Oppenheimer’e teşekkür ederek, karar için oturumu kapatır.

Sorgunun son oturumu olan dokuzuncu oturumunda komisyon kararını açıklar. Karara göre, Oppenheimer’in bilim adamı olarak ülkesine kesinlikle bağlı olduğu belirtilir. Ancak hidrojen bombasının yapımını geciktirmekle, ABD’nin güvenliğini ve çıkarlarını tehlikeye attığı açıklanır. Ayrıca, Oppenheimer’in solcularla önceki ilişkilerinden ötürü AEK’deki görevinde kalmasının güvenlik açısından sakıncalı olacağı kararına varılır.

---

¹⁵ Heinar Kipphardt, *a.g.e.*, s. 111.

¹⁶ Heinar Kipphardt, *a.g.e.*, s. 123.

Bu oyunda Kipphardt'ın amacı salt atom bombasının Hiroşima'ya atılmasını ve yarattığı faciayı vurgulamak değildir. Tam tersine hidrojen bombasının yapımına Oppenheimer'in karşı çıkmasını vurgulamaktır. Buna göre, devletin çıkarları söz konusu olduğunda bireyin, kendisine ölçüt aldığı insani değerler önemini yitirmektedir. Bu nedenle de ABD yönetiminin gözünde atom bombasının babası ve Amerika'nın bilim alanındaki kahramanı olan Oppenheimer, hidrojen bombasının yapımına, yani devletin çıkarlarına karşı çıktığından, onun kahraman imgesi korkunç bir sfenks imgesine dönüşebilmektedir. Egemen güçlere hizmet ettiği sürece kahraman olan bilim adamı (Dr.Oppenheimer), onların çıkarlarını savunmadığı ya da çıkarları doğrultusunda görev yapmadığı zaman ise, aynı kahraman sakıncalı vatan haini konumuna geçebilmektedir.